

Канд. архіт., доц. Горбик О.О.

Київський національний університет будівництва і архітектури

РОЛЬ ТА ВНЕСОК АРХІТЕКТУРИ ДАВНЬОГО СВІТУ В СКАРБНИЦЮ СВІТОВОГО СТАНОВЛЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Публікація є спробою часткового подолання такої проблеми, як дефіцит в сучасному українському архітектурознавстві теоретичних концептуальних публікацій з історії світової архітектури та стилестановлення, спробою узагальнюючого бачення і системного осмислення історичного архітектурного досвіду, переосмислення характеру і ролі послідовних історичних етапів прогресу світової архітектури.

Ключові слова: стильові риси архітектури, історичні періоди архітектури, становлення архітектури, архітектура давнього світу, архітектура античності.

Вступ. періоди первісної архітектури, давнього світу та античності в історії світової архітектури є базовими для становлення всіх наступних стилів та навіть сучасного світового зодчества. Актуальним є осмислення та визначення того внеску, який зробила кожна з презентованих культур в становлення всесвітнього досвіду зодчества. Відтак, **наукова новизна** цієї публікації полягає в узагальнюючого і системного висвітлення історичного архітектурного досвіду, переосмислення характеру і ролі послідовних історичних етапів прогресу світової архітектури. **Методика** даного дослідження базується на засадах феноменологічного та іконологічного наукових методів.

Основна частина. Переживаючи нарізно, географічно і хронологічно, стадію ПЕРВІСНОГО ЛАДУ людство було змушене створити на основі ремісничих навиків та імітації природних побудов деякі об'ємно-просторові форми, в яких закладене все, що згодом розвинулось в самотню професійну архітектурну сферу знань і діяльності. Це, зокрема:

- функціональні сценарії господарської, житлової, меморіальної, сакральної, фортифікаційної діяльності та відповідні розпланувальні схеми – блокована центрична дворова система, лінійно-анфіладна система, глибинно-просторова та об'ємна композиційна форма, тощо;
- розуміння матеріалів та конструктивні прийоми – формування каркасної та оболонково-стінової конструктивних систем,
- основи розуміння монументального, меморіального та естетично-виразного.

Спадок первісної доби в архітектурі є напрочуд відчутним донині: варто згадати, що великий процент наших сучасників у Африці, Південній Америці та

Океанії мешкає *в традиційних будівлях*, формоутворення яких напрацьоване на стадії енеоліту; форми такої архітектури – *регіональні, надстильові, відповідні потребам традиційного господарства*. А в повсякденні сучасної технологічної цивілізації, в «джунглях» мегаполісів, змінюючи матеріали та параметри, ускладнюючи функцію, людство все ж зберігає напрацьовані схеми та ідеї первісного зодчества. Наприклад, крокуючи переходами торгових центрів чи аеропортів, ми рухаємось каркасною анфіладою, яка, при змінненні масштабів та матеріалів, все ще транслює схему неолітичних племінних будинків; напинаючи туристичний намет чи торгове шатро – повторюємо прадавній досвід створення хиж та навісів; подорожуючи транспортом – перебуваємо в розвиненому варіанті мобільного житла кочових племен, а споглядаючи тріумфальну колону дивимось на ледь змінений неолітичний менгір.

ЄГИПЕТСЬКА АРХІТЕКТУРА є надзвичайно цінним, самотутнім явищем історичного поступу світової архітектури, в ній утверджені розпланувальні, конструктивні, композиційні *теми, згодом інтерпретовані і розвинені в інших культурах Середземномор'я*. Зокрема, це:

- ордерна система,
- монументальний портал,
- дворове розпланування, двори-перистилі,
- зальна структура приміщень з базилікальним об'ємно-просторовим вирішенням (гіпостильні зали)
- тип меморіального центрично-об'ємного мавзолею.

Також, як оригінальні і *характерні для давньоєгипетської сакральної архітектури прийоми, які мали наслідування в пізніших стилях*, слід відзначити:

- меморіальну (погребальну) камеру як ядро сакральної споруди,
- глибинно-просторову анфіладу, з послідовною покроковою сакралізацією простору,
- переважання симетрії та фронтального ракурсу сприйняття архітектурних форм при будь-якій (об'ємній, фасадно-площинній, глибинній) їх композиції,
- тричасність форм (приміщень, порталів, тощо),
- прийом завітарного коридорного обходу з шерегою капел-приміщень.

Основи давньоєгипетської архітектурної композиційної логіки розвивали греки та римляни в будівництві елліністичних палаців та мавзолеїв, а перистилі античних агор та форумів варіювали віднайдені в давньому Єгипті ідеї ордерної архітектури. Християнські храми пізньо-римської імперії мали певну подібність єгипетським за логікою глибинної просторової споруди (базиліка з сакральним ядром святих мощів в глибині приміщення, з передуючим їй двором,

тричасністю порталів, художнім оздобленням переважно інтер'єру храму). *Системний, тектонічний стиль мислення єгиптян* став основою і античної архітектурної логіки, *складові єгипетської ордерної системи – тричасний антаблемент* (архітрав, фриз, карниз) та *тричасна колона* (база, фуст, капітель), – стали основою структурування античної ордерної системи, а давньоєгипетські смаки щодо «рослинного» прообразу ордеру (пальмовидний ентазис стовбура колони, капітель-бутон) були певним чином інтерпретовані в явищі античного коринфського ордеру.

РЕГІОН МІЖРІЧЧЯ став колискою ідей *ярусної багатоповерхової архітектури*. Також архітектура Міжріччя збагатилася світом новими *техніками*:

- цегляна кладка,
- циліндричне склепіння,
- керамічне глазуроване декорування фасадів,
- відтиски рельєфного декору.

Дотепні фортифікаційні винаходи, високий рівень розвитку міських укріплень, культура паркобудування (розвинена, втім, і в Єгипті) є також прикметними новаторськими рисами регіональної архітектури Міжріччя. Монументальна стінова архітектура з дворовою системою розпланувань, з ярусними вертикальними домінантами стала основою майбутнього ісламського зодчества.

АРХІТЕКТУРА СТАРОДАВНЬОГО ІРАНУ вплинула на розлогий регіон – Азії, Кавказу, малоазійського (грецького, згодом турецького) узбережжя. Відтак, через іонійських греків *давньоперська стилістика світської презентативної архітектури, огорнутої ордерними фасадними портиками, була привнесена до архітектури Середземномор'я*. Також поштовх до розвитку іонічного малоазійського ордеру та багатоколонних іонічних діптерів можна вбачати в архітектурі перських ападан. В зворотньому географічному напрямку (з заходу на схід) саме через Іран відбувся вплив певних середземноморських елліністичних архітектурних та мистецьких тем в культуру *ранньобуддистської Індії* – елліністичні храми та скельні гробниці з фасадами-портиками стали одним з прототипів святилищ індійських Еллори та Аджанти. Також, у перській архітектурі (періоду Парфянського царства і правління династії Сасанідів) було вироблено принцип *айванного дворового композиційного розпланування* – інтерпретований у античній римській палацовій та форумній архітектурі (як *двори з екседрами*) та визначальний в пізнішому середньовічному ісламському зодстві (розпланування мечетей та медресе на основі айвану). Також в зороастрійському храмобудуванні давньої Персії були створені новаторські ідеї *центричнокупольних будівель*, що були враховані античним римським палацовим зодчеством (палац Нерона, вілла Адріана), та стали паралогічними

прообразами хрестово-купольного ротондального храмобудування візантійських та кавказьких християн.

Таким чином, **новаторський внесок Давньої Персії в скарбницю світової архітектури**, – це:

- фасадні ордерні портики (знакові для світської презентативної архітектури),
- багатоколонна зальна архітектура,
- самобутня архітектонічна широкопрольотна ордерна система,
- симетричне планування купольних та склепінчастих груп приміщень,
- формування айванного дворового розпланування з виділенням симетричної хрестової вісьової композиції (зали на кінцях повздовжньої та поперечної вісей двору).

АРХІТЕКТУРА КРИТУ та периферійних до-грецьких міст Пелопоннесу та Малоазійського узбережжя Егейського моря допомогла формуванню античного стилю, зокрема грецького: середземноморські природно-кліматичні умови сформували подібні соціальні запити та естетичні пріоритети, єдину базу будівельних матеріалів та подібність конструктивних прийомів. Архітектура, яка розвиває функціональний і естетичний потенціал ландшафту, **архітектура, що виростає на рельєфі** як природна його складова, продовження і завершення скелі чи ущілини – таким був досвід критських палаців та фортечних акрополів егейської культури, який успадкували і розвинули античні греки. Крито-мікенські **мегарони є прототипом грецьких храмів в антах** та всього подальшого розмаїття храмової портикової архітектури, і, можливо, вони стали основою для грецького житлового дому (принцип асиметричного блокування приміщень мегаронного типу навколо внутрішнього двору (дивись, наприклад, план грецького палацу в Ларисі) міг розвинутися в злиття окремих портиків в колонні галереї пастадного та, згодом, перистильного дворів). **Протодоричні критські колони** надихнули доричних греків на тектонічну доцільність капітелей з абакою та ехіном, а ландшафтні ярусні **видовищно-театральні ритуальні майданчики** Кносу можна вважати основою розвитку театрів та стадіонів Греції, а відтак і майбутньої новочасової архітектури.

Таким чином, **новаторські надбання Крито-Мікенської архітектури, її внесок в скарбницю світової архітектури**, на наш погляд, складають:

- принцип ландшафтної архітектури (фортифікаційної, палацової, ритуально-театральної),
- секційні світлові колодязі при сходових клітинах,
- дворове блокування мегаронів; формування прямокутних однофасадних будівель з портиками (мегаронів, згодом – храмів в антах),

- вірогідно антисейсмічне, умовно-шарнірне закріплення несучих елементів каркасу (критські ордерні колони, що потоншуються донизу),
- естетизація світської архітектури, синтез мистецтв (фрески, вазопис) як складова декорування інтер'єрів та екстер'єрів будівель.

Висновки. Таким чином, кожна з представлених тут культур є визначною ланкою в процесі світового становлення архітектури, різноманіття стильових форм, завдань та вирішень, представлених в зодчестві первісної доби та давнього світу є складовими мозаїки світового стильового архітектурного досвіду, відтак кожна культура та період є загальнолюдським надбанням, досвід і пам'ять якого збагачують сучасність.

Бібліографія/ References

1. *Всеобщая история архитектуры: В 12 т. – Т.1. Архитектура древнего мира* М., 1970. – 512 с.
2. *Тимофієнко В.І.* Історія архітектури стародавнього світу. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с., іл.
3. *Горбик Олена.* Всесвітня історія архітектури в тезах і зображеннях (пам'ятниковознавчий довідник). Частина 1. Архітектура первісної доби та традиційна архітектура. Архітектура давнього світу. Архітектура античності та раннього християнства: наукове видання. Видання друге, доповнене. – К.: Фенікс, 2018. – 163 с., іл.

Анотація. Публікація являється попиткою частинного преодоління такої проблеми, як дефіцит в сучасному українському архітектурознавстві теоретических концептуальних публікацій по історії мирової архітектури і стилестановлення, попиткою обобщаючого видіння і системного осмислення історического архітектурного опыта, переосмислення характера і ролі послідовательних історических етапов прогресса мирової архітектури.

Ключевые слова: стилевые черты архитектуры, исторические периоды архитектуры, становления архитектуры, архитектура древнего мира, архитектура античности

Abstract. The publication is an attempt to partially overcome the problem of the lack of modern conceptual publications on the history of world architecture and style in modern Ukrainian architecture, an attempt to generalize the vision and system understanding of historical architectural experience, rethink the nature and role of successive historical stages of progress of world architecture.

Keywords: style features of architecture, historical periods of architecture, formation of architecture, architecture of the ancient world, architecture of antiquity.